

رتبه‌بندی متخصصان آمار کشور

تاریخچه، ضرورت‌ها و پیش‌نیازها

سعید فیاض

۱. مقدمه

یکی از مشکلاتی که به دفعات در ارجاع موضوعات تحقیقاتی مرتبط با رشته آمار مشاهده می‌شود، واگذاری آنها به افراد غیرمتخصص در این حوزه است. یکی از راهکارهایی که می‌تواند کاربران را در واگذاری طرح‌های تحقیقاتی یا مشاوره با متخصصان آمار راهنمایی و هدایت کند، راه‌اندازی نظام رتبه‌بندی متخصصان آمار است. این نظام رتبه‌بندی می‌تواند با ارزیابی سوابق علمی و تجربی متخصصان در صورت حمایت واحدهای دولتی و خصوصی آماری کشور، مانع از ورود افراد غیر متخصص به حیطه ارائه خدمات مشاوره و اجرای فعالیت‌های آماری شود.

اما با توجه به پیشرفت علم آمار از یک سو و تاثیر گذاری قابل توجه آمار و اطلاعات و تحلیل‌های آماری بر تصمیم سازی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از سوی دیگر نگاه ویژه به متخصصان آمار بیش از پیش ضروری به نظر می‌رسد. انجمن آمار ایران در صدد است با طراحی و اجرای طرح رتبه‌بندی متخصصان آمار کشور، کمک شایانی به رشد و ارتقای علم آمار و جایگاه متخصصان آمار کشور نماید. در این نوشتار ابعاد موضوع رتبه‌بندی متخصصان آمار کشور، ضرورت‌ها و پیش‌نیازها مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۲. رتبه‌بندی در کشورهای پیشرو

با توجه به اهمیت روز افزون علم آمار و درک این واقعیت که تحلیل‌های آماری نادرست می‌تواند باعث اتخاذ تصمیم‌های نادرست و غیرقابل جبران شود، کشورهای پیشرو، قوانین و دستورالعمل‌هایی را برای رتبه‌بندی متخصصان آماری خود به تصویب رسانده‌اند. اگر چه تعاریف و مفاهیم در کشورهای مختلف لزوماً یکسان نیستند.

اعتباربخشی آمارشناسان توسط انجمن آمار کانادا در دو سطح انجام می‌شود: آمارشناس حرفه‌ای و دستیار آمارشناس. به دارندگان گواهی رتبه، یک کد اختصاصی داده می‌شود که از طریق وب‌گاه انجمن آمار کانادا قابل دسترسی است. یک آمارشناس حرفه‌ای باید دارای تحصیلات دانشگاهی و حداقل ۶ سال تجربه تخصصی در کارهای آماری باشد. در این میان دو کمیته اولیه و دائمی در رابطه با اهدا رتبه به متقاضیان تشکیل می‌شود. اعضای هر دو کمیته

چکیده: اطلاعات و آمار به عنوان ابزارهای لازم در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها شناخته می‌شود و برای نیل به این هدف جمع‌آوری داده، تحلیل آماری و برنامه‌ریزی مناسب از مولفه‌های ضروری آن به شمار می‌روند. در ایران دانشگاه‌ها، مراکز علمی و تحقیقاتی، همچنین نظام آماری کشور به‌عنوان تربیت‌کنندگان متخصصان آماری و بهره‌گیری از آنها در دستگاه‌های دولتی و خصوصی هستند. با توجه به این حقایق و به منظور ارتقای کیفیت و استفاده از توان و ظرفیت آماری افراد متخصص وجود نظامی ساختاریافته و منسجم ضروری به نظر می‌رسد. برای این منظور و فراهم آوردن شرایط قانونی برای سپردن کارها و طرح‌های آماری به متخصصان کارآموده آماری، انجمن آمار ایران طرح نظام آمارشناسی کشور را تدوین و برای تصویب به مجلس شورای اسلامی ارائه داد [۱]، ولی علی‌رغم پیگیری‌های زیاد، تصویب آن با مشکلاتی مواجه شد به گونه‌ای که هنوز هم به مرحله اجرا در نیامده است. لذا انجمن آمار ایران به این نتیجه رسید که رتبه‌بندی متخصصان آماری کشور می‌تواند به عنوان اقدامی مقدماتی و رویکردی جدید برای ارتقاء جایگاه متخصصان آمار کشور و افزایش کیفیت آمارها و تحلیل‌های ارائه شده توسط متخصصان در نظام آماری کشور موثر باشد.

در این نوشتار ضرورت‌ها، پیش‌نیازها و اجرای رتبه‌بندی متخصصان آمار کشور مورد بررسی قرار گرفته است. لازم به ذکر است که انجمن آمار ایران به عنوان متولی ارتقای کیفیت آمار کشور تصمیم به اجرای طرح رتبه‌بندی دارد که خوشبختانه با استقبال واحدهای اجرائی آماری کشور روبرو شده است. به همین منظور انجمن کمیته‌ای متشکل از صاحب نظران دانشگاهی و اجرائی آماری کشور را برای بررسی، تدوین آیین‌نامه و تصمیم‌گیری تشکیل داده است. این کمیته حاصل مطالعات و تصمیم‌سازیهای خود را که مقدمات اجرای طرح را فراهم می‌آورد، در اینجا بیان می‌کند.

۱۳ نفر از اعضای انجمن آمار کانادا هستند که بر اساس موضوعات تخصصی، مناطق جغرافیایی و بخش‌های مختلف (دانشگاه، دولت و صنعت) توزیع شده‌اند [۲].

انجمن آمار استرالیا دو سطح از تأیید اعتبار حرفه‌ای (رتبه) آمارگر ارشد و آمارگر معتبر را برای متخصصان تعریف کرده است. این انجمن در سال ۱۹۹۶ به دنبال یک روند طولانی مشاوره با اعضایش، طرحی را برای تأیید اعتبار آمارگران به تصویب رساند. عضوی که واجد شرایط آمارگر معتبر باشد، می‌تواند از عنوان اختصاری AStat^۲ استفاده کند. انجمن آمار استرالیا می‌داند که آمارگرانی دارای صلاحیت ولی نسبتاً بی‌تجربه‌ای وجود دارند که متقاضی به رسمیت شناخته شدن از سوی انجمن هستند تا پشتوانه‌ای برای موقعیت حرفه‌ای خود داشته باشند. به این دلیل، طرح آمارگر ارشد (GStat^۳) ارائه شده است. ارائه مدرک GStat نشان می‌دهد که صاحب این عنوان به تازگی دوره‌ای از مطالعات، معادل کارشناسی ارشد آمار، را گذرانده است. همچنین متقاضیانی که خواهان کسب عنوان آمارگر معتبر هستند باید عضو انجمن آمار استرالیا نیز باشند. مدرک آمارشناس معتبر به کسانی اعطا می‌شود که یکی از شرایط زیر را داشته باشند: دارای مدرک لیسانس یا فوق‌دیپلم آمار یا ریاضی باشند و ۶ سال سابقه کار آمار داشته باشند، یا فوق‌لیسانس آمار یا رشته‌هایی که موضوعات آمار را در حد کافی پوشش می‌دهند به اضافه ۴ سال سابقه تجربی در استفاده از آمار، داشته باشند [۳].

آمارشناس خبره در کشور انگلستان باید حداقل ۵ سال سابقه تجربی و آموزشی تخصصی داشته باشد و دارای مدرک رسمی در رشته آمار یا رشته‌هایی که به اندازه کافی حاوی مفاهیم نظری آمار، روش‌ها و کاربردهای آن به شرح زیر باشند: مدرک لیسانس یا معادل آن و مدرک دیپلم از انجمن آمار یا در موارد استثنایی اعضایی که مدرک رسمی ندارند، اما همخوانی قابل توجهی با آمار دارند. آمارشناسان خبره باید به قوانین و مقررات پایبند باشند، همسو با سیاست‌های پیشرفت تخصصی مداوم باشند و هر ۵ سال یک‌بار در فرایند ارزیابی شرکت کنند و حق عضویت را پرداخت نمایند. افرادی که دارای مدرک رسمی هستند اما تجربه اجرایی و آموزشی ندارند، می‌توانند برای ورود به دوره آمارشناس ارشد ثبت‌نام کنند [۴].

اعتباربخشی آمارشناسان انجمن آمار آمریکا فقط برای اعضای انجمن آمار انجام می‌شود. این اعتباربخشی در دو سطح انجام می‌شود: آمارشناس حرفه‌ای و آمارشناس ارشد. این فرایند بعد از برنامه‌های اعتباربخشی آمارشناسان در استرالیا، کانادا و انگلیس طراحی شده است. دوره اعتباربخشی ۵ ساله بوده و شرکت در این اعتباربخشی داوطلبانه است و برای موارد زیر انجام می‌شود: دارندگان دانش و تحصیلات آمار پیشرفته، دارندگان تجربه در زمینه کاربرد آمار به صورت خبرگی، کسانی که در مسیر پیشرفت تخصصی در زمینه آمار قرار دارند و پذیرفته‌شدگان استانداردهای اخلاق حرفه‌ای [۵].

۳. ضرورت‌ها

با توجه به پیچیدگی‌های موجود در تغییرات داده‌ها و آمارهای ارائه شده توسط هر یک از افراد، دستگاه‌ها و متولیان مرتبط با حوزه آمار در نظام آمار کشور، موضوع دقت، صحت و اعتماد پذیری به داده‌ها و آمار ارائه شده بیش از پیش مورد توجه قرار دارد. از سوی دیگر کیفیت آمارها و تحلیل‌های مرتبط ارتباط نزدیکی با میزان تخصص و حرفه‌ای بودن افرادی که این آمارها و تحلیل‌ها را تهیه می‌کنند، دارد. لذا طراحی و پیاده‌سازی سیستم ارزیابی و رتبه‌بندی به متخصصان آمار کشور می‌تواند پاسخی مناسب برای ارتقای دانش آمار و صحت آمارها و گزارش‌های ارائه شده توسط متخصصان آمار کشور در تمامی مراکز باشد. این موضوع می‌تواند در جلب رضایت استفاده‌کنندگان و کاربران آمار و اطلاعات و ارائه گزارش‌های تحلیلی تخصصی بسیار موثر واقع شود. رتبه‌بندی متخصصان آمار کشور در حوزه‌های تهیه طرح‌های نمونه‌گیری، طراحی طرح‌های آمارگیری، مدل‌سازی و تحلیل داده‌های آمار و کنترل کیفیت آمار یک ضرورت است. از سوی دیگر برای حفظ وجهه حرفه‌ای متخصص آمار باید تنها افرادی که واجد این معیارهای مشخص هستند مورد تأیید قرار گیرند، در غیر این صورت وجهه حرفه‌ای آمار با وجود تحلیل‌ها و ارائه گزارش‌های آمار توسط افراد غیرحرفه‌ای یا غیر آمار در معرض خطر خواهد بود.

۴. اهداف و مزایای رتبه‌بندی

هدف اصلی طرح رتبه‌بندی و تعیین رتبه متخصصان آمار این است که به جامعه غیرآماري نشان دهد که صاحب این عنوان به سطح قابل قبولی از مهارت حرفه‌ای در فهم و بکارگیری روش‌های آماری رسیده است و به منشور اخلاقی انجمن آمار ایران و اصول بنیادین آمار پایبند است.

رتبه‌بندی متخصصان آماری کشور دارای مزایای مهم و تاثیرگذاری در همه ابعاد اقتصادی- اجتماعی کشور و به‌ویژه نظام آماری کشور است. متخصصان آمار دارای رتبه می‌توانند جایگاه مناسب‌تری را در همه بخش‌های کشور داشته باشند و باعث رشد کیفیت آمار و اطلاعات آرایه شده توسط نهادهای عمومی، دولتی و خصوصی شوند. امید است همزمان با اجرای طرح رتبه‌بندی، مقررات و قوانین اداری و کاری مناسب هم برای بکارگیری متخصصان آماری دارای رتبه فراهم شود، تا در راستای ارتقای علم آمار در کشور؛ متخصصان آماری هم بتوانند جایگاه شغلی مناسب‌تر و بهتری را داشته باشند.

۵. فرایند رتبه‌بندی متقاضیان

در کشور استرالیا، هیئتی برای رتبه‌بندی ایجاد شد تا به انجمن آمار توصیه‌هایی در مورد تقاضاهای تأیید اعتبار انجام دهد. هیئت از ۶ عضو تشکیل شده بود که هرکدام نماینده منافع بخشی از جامعه، حرفه آمارگری و حوزه‌های متنوع مرتبط با مشاغل حرفه‌ای آماری بودند. به استثنای هیئت آغازین، اعضای هیئت برای سه سال منتصب می‌شوند و هر سال دو عضو آن تعویض می‌شوند. هیئت رتبه‌بندی (یا هیئت زیرمجموعه آن) تمامی تقاضاها را بر اساس اطلاعات و گزارش‌های ارائه شده توسط معرف‌ها ارزیابی می‌کند. هیئت این حق را برای خود حفظ می‌کند که در صورت نیاز به دنبال اطلاعات دیگر نیز باشد [۳]. کمیته رتبه‌بندی در ایران نیز از ۷ عضو شامل ۶ نفر از اعضای پیوسته انجمن آمار ایران، که ۲ نفر از آنها از میان متخصصان آماری حوزه اجرا در دستگاه‌های اجرایی عضو شورای عالی آمار هستند، به انتخاب هیات مدیره انجمن و ۱ نفر از متخصصان حوزه آمار رسمی با معرفی رئیس مرکز آمار ایران هستند که برای یک دوره ۴ ساله منصوب شده‌اند. این کمیته در نظر دارد تا مهمترین فعالیت‌های علمی و تجارب عملی متخصصان را در فرایند رتبه‌بندی لحاظ نماید.

اعضای اولین کمیته رتبه‌بندی آقایان کریم احمدی، حمید پزشک، علی رجالی، علی‌رضا زاهدیان، یداله محرابی، محسن محمدزاده و نعمت‌اله نصیری و دبیر اجرایی کمیته آقای سعید فیاض هستند.

۶. معیار تأیید و تمدید صلاحیت اعتبار

در کشور استرالیا، معیار رتبه‌بندی AStat بر اساس ترکیبی از تأیید صلاحیت‌های نظری در آمار، تجربه عملی نسبی و ارائه مهارت حرفه‌ای است. هنگام تقاضای تأیید اعتبار برای اهدای رتبه، متقاضیان باید فعالانه به حرفه آمار مشغول باشند. صاحبان عنوان آمارگر دارای رتبه باید حداقل یکی از شرایط زیر را داشته باشند.

الف. مدرک معادل کارشناسی حاوی یادگیری دروس آمار معادل سطح دوم یا سوم رشته آمار یا ارشد ریاضیات در دانشگاه‌های استرالیا، به علاوه ۶ سال تجربه عملی در آمار کاربردی و

ب. مدرک کارشناسی درجه اول یا دوم یا معادل آن در آمار یا در رشته‌های حاوی روش‌ها یا مفاهیم نظری آمار در حد کفایت، به علاوه چهار سال تجربه عملی در آمار کاربردی [۳].

مدارک تحصیلات تکمیلی در آمار، بسته به منشاء آن‌ها، می‌توانند معادل مدرک لازم در یکی از دو دسته بالا باشند. در مورد شرایط لازم در بند الف و ب، هیئت کارشناسی باید در مورد قابل قبول بودن استانداردها و سطح قضاوت نماید. تحت شرایط خاص متقاضیانی که هیچ کدام از شرایط بالا را ندارند نیز می‌توانند مشمول تأیید اعتبار شوند، اما باید دو شرط زیر را دارا باشند: شناخت و فهمی عمیق از آمار نظری و کاربردی معادل حداقل مدرک لازم برای شرط دوم که در بالا آمده است و حداقل ۱۰ سال تجربه عملی در آمار کاربردی. معیار تأیید اعتبار GStat آمارگر ارشد باید حداقل مدرک لازم برای بند الف که در بالا آمده است را داشته باشند، مشروط بر اینکه بیش از ۸ سال از اخذ مدرک یا معادل شرط لازم در بند ب نگذشته باشد [۵].

در کشور ایران، مهمترین ملاک‌های پیشنهادی مدرک تحصیلی، مشاوره آماری پایان‌نامه، انواع مقالات علمی- پژوهشی و علمی-ترویجی، آرایه شده در کنفرانس‌ها با داده‌های ایران، تدوین، تالیف کتب و مقالات آماری، طرح‌های تحقیقاتی در سطح ملی، استانی یا موسسه‌ای، سابقه کار آماری در واحدهای آمار دستگاه‌های اجرایی، شرکت‌های

گزارش‌های متقاضیان رتبه‌بندی و تمدید اعتبار در طول روند بررسی می‌تواند در اختیار کمیته رتبه‌بندی و انجمن آمار قرار گیرد ولی به طور محرمانه نگهداری می‌شوند. هر بخشی از محتوای آن‌ها تنها با رضایت عضو مربوطه می‌تواند فاش شود.

دریافت نظرات و پیشنهادات سازنده متخصصان و کارشناسان حوزه آمار که ما را در ارتقای محتوای این فعالیت یاری خواهد داد همواره مایه مباهات است. لذا خواهشمند است نظرات ارزشمند خود را از طریق پست الکترونیکی ranking@irstat.ir ارسال فرمایید.

۸. منابع

[۱] "طرح پیشنهادی تشکیل سازمان نظام آمار شناسی ایران"، خبرنامه انجمن آمار ایران، تابستان ۱۳۹۱، شماره ۷۵.

[2] "Accreditation of Statisticians by the Statistical Society of Canada", Approved March 20, 2004, Amended June 12, 2005, by the Board of Directors of the Statistical Society of Canada. Updated March 5, 2014.

[3] Statistical Society of Australia, <http://www.statsoc.org.au/wp-content/uploads/2013/06/Accreditation-Regulations1.pdf>

[4] RSS Online CPD System, <http://www.rss.org.uk/cpd>

[5] "Slides and Extensive Notes from the Professional Statisticians" Forum (PSF) Session Continuing Professional Development-How to Make It Effective.

[۶] آیین‌نامه رتبه‌بندی متخصصان آمار کشور، مصوب مورخ ۱۳۹۶/۱۱/۰۷ انجمن آمار ایران.

آماري، مشارکت در طرح‌های آمارگیری و سرشماری‌ها در سطح ملی، استانی و سازمانی، عضویت در شوراها و کمیته‌های علمی مرتبط با آمار، دوره‌های آموزشی تخصصی آمار و تدریس در دوره‌های تخصصی آمار است. تعداد رتبه‌های تخصصی برای افراد متقاضی بر حسب نمره کسب شده بر طبق الگوی پیشنهادی زیر است [۶]:

- ۱- آمارشناس خبره
- ۲- آمارشناس ارشد
- ۳- آمارشناس پایه یک
- ۴- آمارشناس پایه دو
- ۵- آمارشناس پایه سه
- ۶- کارشناس آمار پایه یک
- ۷- کارشناس آمار پایه دو
- ۸- کارشناس آمار پایه سه

در ایران برای ارتقای متقاضیان از یک رتبه به رتبه دیگر حداقل ۳ سال توقف در نظر گرفته شده است. در حالی که در کشور استرالیا صلاحیت‌های تأیید شده با توقف عضویت در انجمن لغو می‌شوند، اما با ادامه عضویت در انجمن در طی پنج سال از توقف عضویت دوباره احیاء می‌شوند [۳]. عضو دارای رتبه می‌تواند رتبه‌اش را متوقف کند. همچنین رتبه با صلاح دید هیئت و شورا می‌تواند احیاء شود، ولی تابع شرایط تمدید صلاحیت است. آمارگران تأیید شده باید هر ۵ سال اطلاعات زیر را به هیئت تأیید اعتبار گزارش دهند، از جمله هر توقفی از عضویت در انجمن یا عضویت تأیید شده، خلاصه‌ای از فعالیت‌های آنان در پنج سال گذشته که نشان دهنده ارتباط و اشتغال مداوم آنان با کارهای آماری باشد و نام یک معرف که در صورت نیاز از سوی هیئت بتوان با وی ارتباط برقرار کرد. همچنین هیئت ارزیابی افرادی را که به دلیل مشکلات زندگی (مانند زمان صرف شده برای بزرگ کردن و تربیت فرزندان) که باعث قطع شدن و دوری موقت از حوزه فعالیت‌های آماری شده است را مد نظر قرار می‌دهد.

۷. منشور اخلاقی و حفظ محرمانگی

متخصصان آماری پس از کسب رتبه، باید به منشور اخلاقی انجمن آمار ایران پایبند باشند. اگر از نظر هیئت تأیید اعتبار، مواد اساسنامه یا آیین‌نامه‌های انجمن آمار را رعایت نکنند، عمداً علیه منافع انجمن آمار یا حرفه آماری عمل کنند، در مراحل تقاضا یا تمدید تأیید اعتبار اطلاعات نادرست ارائه داده باشند، یا عدم پایبندی به منشور اخلاقی محرز شود، بر حسب توصیه کمیته رتبه‌بندی، رتبه اخذ شده، لغو می‌گردد.